

Даніела Віталіївна ГРИГОР'ЄВА,
*здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності 081 «Право»
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Анна Олександрівна ІЛЬІНА,
*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ

Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) за нормами цивільного законодавства. Воно забезпечує спадкоємцям право власності або інші майнові права на майно спадкодавця та може також включати також обов'язки (наприклад, борги).

Відповідно до Цивільного кодексу України існує два види спадкування: за заповітом та за законом. Спадкування за заповітом відбувається на підставі документу, який залишає померлий. Заповіт визначає, кому і в яких частках переходить майно. Він має бути складений у письмовій формі та відповідати вимогам закону. У разі наявності заповіту майно може розподілене частково або повністю за вказаними особами, а також можуть бути вказані особливості спадкування.

Спадкування за законом має місце, коли померла особа не залишила заповіту. У цьому випадку майно розподіляється серед спадкоємців відповідно до встановленої черговості. Перша черга спадкоємців включає дітей, чоловіка (дружину) та батьків. У другу чергу входять рідні брати, сестри, бабусі та дідусі. Третя черга охоплює дядьків, тіток, двоюрідних братів і сестер, а четверта – осіб, які були на утриманні померлого та інших родичів.

Принципи свободи заповіту та захисту інтересів обов'язкових спадкоємців є основою правового регулювання спадкування що забезпечує баланс між правом особи на вільне розпорядження своїм майном та захистом інтересів певних категорій родичів. Принцип свободи заповіту дає особі право вільно визначати, кому і в яких частках передавати своє майно після смерті, а принцип захисту інтересів обов'язкових спадкоємців гарантує, що навіть якщо заповіт не враховує інтереси певних осіб, їх права на мінімальну частку в спадщині будуть захищені. Основною проблемою є те, що обов'язкові спадкоємці мають право на мінімальну частку у спадщині, незалежно від того, що зазначено в заповіті. Це призводить до конфліктів між бажанням спадкоємця і правами тих, хто має право на обов'язкову частку. Якщо заповіт залишає все майно третім особам, обов'язкові

спадкоємці можуть оскаржити заповіт. В такому разі виникає конфлікт між правом спадкодавця вільно розпоряджатися своїм майном і захистом інтересів обов'язкових спадкоємців.[1]

Розглянемо основну проблематику спадкування корпоративних прав. Основна проблематика спадкування корпоративних прав полягає в обмеженні можливості спадкоємців набувати корпоративні права безпосередньо після відкриття спадщини. Зокрема, у випадку спадкування частки в стандартному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю спадкоємиць може стати учасником товариства лише після прийняття відповідного рішення вищим органом товариства. У разі відмови у прийнятті або відмови самого спадкоємця від вступу до товариства йому видається компенсація вартості частки, що фактично позбавляє спадкоємця можливості реалізувати корпоративні права, які належали спадкодавцеві. Таке положення значно обмежує права спадкоємців і створює ризики втрати контролю над підприємством. У сфері спадкування акцій акціонерних товариств ситуація дещо інша: спадкоємці набувають права без обмежень. Проте реалізація цих прав передбачає проходження певних процедур, зокрема надання сертифікатів цінних паперів, свідоцтва про право на спадщину та подання заяв до засновників товариства. Такі вимоги можуть ускладнювати і затримувати процес набуття корпоративних прав. Особливо складною є процедура спадкування майнових прав приватних підприємств, оскільки підприємство розглядається як єдиний майновий комплекс, що потребує внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру. Спадкоємці мають оформити перереєстрацію підприємства, що чинне законодавство потребує вдосконалення для забезпечення ефективної реалізації спадкових прав на корпоративні активи.[2, ст.77]

Розглянемо проблематику цифрової спадщини. Цифрова спадщина – це вид спадкового майна, який включає в себе криптовалюту, електронні гаманці, об'єкти інтелектуальної власності, онлайн-акаунти та інші цифрові активи. Їхньою особливістю є те, що доступ до них можливий лише через спеціальні коди та паролі. Через це основною проблемою є ризик їхнього безповоротної втрати у разі смерті власника без передачі відповідних даних спадкоємцям. Криптовалюта зберігається в електронних гаманцях, які захищені двома ключами: публічним, що використовується для надходження коштів, і приватним, який забезпечує повний контроль над активами. Втрата приватного ключа унеможливує доступ до криптовалюти, навіть якщо спадкоємці мають правову підставу на її отримання. Оскільки чинне законодавство України наразі не передбачає спеціального механізму передачі цифрової спадщини, власникам таких активів рекомендовано самостійно дбати про збереження доступу для спадкоємців.

Зокрема, доцільно створювати письмові копії приватних ключів та надійно їх зберігати, наприклад у банківських комірках. Можна також передбачити відповідні вказівки у заповіті, що узгоджуються з положеннями ст.1228 ЦК України, яка дозволяє владникам банків розпоряджатися своїми вкладками на випадок смерті.[3, ст.8]

Одним із основних викликів є чітке визначення складу цифрової спадщини. Не завжди зрозуміло: чи підлягають спадкуванню дані, що не мають матеріальної вартості, як оцінити вартість цифрових активів, чи можна передавати права доступу до акаунтів, якщо це заборонено політикою сервісів. Багато цифрових платформ мають власні правила щодо акаунтів померлих користувачів, що часто суперечать класичному спадковому праву. Також варто зазначити, що значна частина цифрової спадщини стосується особистої інформації. Постає питання: чи мають спадкоємці право на повний доступ до особистого листування, приватних фото? Таким чином, виникає конфлікт між правом на недоторканість приватного життя і правом спадкоємців на спадкування. На даний час необхідним постає питання у вдосконаленні законодавства. Внесення змін до цивільного законодавства для визначення поняття та об'єктів цифрової спадщини. Регулювання механізмів доступу до цифрових активів після смерті. Встановлення правил передачі або обмеження спадкування облікових записів. Можливість завчасного визначення особою порядку розпорядження її цифровими активами у заповіті.

Отже спадкування в Україні регулюється нормами цивільного законодавства і охоплює як традиційне майно, так і нові об'єкти, зокрема корпоративні права та цифрові активи. Основними принципами спадкового права є свобода заповіту і захист інтересів обов'язкових спадкоємців, однак їх реалізація часто супроводжується юридичними труднощами та конфліктами. Особливі проблеми виникають при спадкуванні корпоративних прав через складні процедури набуття часток у товариствах та ризики втрати контролю над бізнесом, а також у сфері цифрової спадщини через відсутність законодавчого регулювання механізмів передачі цифрових активів. Актуальним є вдосконалення законодавства задля забезпечення ефективного і справедливого спадкування всіх видів майна.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

2. Остафійчук, К. СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ. Відповідальні за випуск, 75. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Zbirnyk_materialiv.pdf#page=75(дата звернення: 28.04.2025).

3. Вовк, М. З. (2024). Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. *Академічні візії*, (35). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1384/1271> (дата звернення: 28.04.2025).

Одержано 05.05.2025

Богдан Олександрович КРАСНОБРИЖ,

*курсант 2 курсу навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Олена Вікторівна ПИХУРЕЦЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір має низку переваг, які роблять його інтерактивним інструментом у розпорядженні майном на випадок смерті його власника. Тобто, це не просто абстрактна юридична конструкція, а практичний інструмент, який дозволяє вирішити багато життєвих ситуацій. Основними перевагами якого є: зменшення ймовірності конфліктів завдяки чіткому розподілу майна; гнучкість у встановленні умов отримання спадку (наприклад, досягнення певного віку або завершення навчання); захист інтересів непрацездатних родичів; а також більшу стійкість до оскаржень у порівнянні зі звичайним заповітом.

Окрім своїх переваг, спадковий договір, має низку ризиків та потенційних проблем, які варто враховувати. Насамперед, він суттєво обмежує права власника – після укладення договору неможливо вільно розпоряджатися майном (наприклад, продати нерухомість без згоди спадкоємця). Іншою суттєвою проблемою є непередбачуваність майбутніх обставин. Наприклад, коли спадкоємець втратить працездатність або почне зловживати своїми правами, змінити умови договору буде вкрай складно. Окремо варто відзначити потенційний ризик тиску на спадкодавця з боку зацікавлених осіб, які можуть намагатися вплинути на умови договору. Саме ці та інші переваги й ризики ми спробуємо проаналізувати.

Згідно зі ст. 1302 ЦК України можна визначити, що спадковий договір – це, коли одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [1]. Це двосторонній правочин, за яким